

L'economia en el periodisme de Josep Pla

Joaquim M. Perramon

Aquesta introducció a l'estudi de l'economia en Josep Pla té com a objectiu donar un pas endavant en el camí obert per Joan Fuster l'any 1962 amb les seves *Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla*, que serveix de presentació del *Quadern gris* i, per tant, de l'obra completa de Josep Pla.

M'ha semblat interessant aprofitar la força expressiva de Pla, per la qual cosa he preparat el text com un *collage* en el qual exposo la meva anàlisi utilitzant paraules de Pla i de Fuster en la introducció. Considero que cal interpretar el pensament Pla segons el que Pla ha escrit. La seva obra és prou àmplia per a saber què pensava. Utilitzar, doncs, les pròpies paraules de Pla ha estat una ajuda per a esforçar-me a evitar prejudicis o fer volar la imaginació, atès que no es tracta d'una lliure interpretació literària, sinó de trobar-hi els elements relatius a l'economia.

He hagut d'emprar molts signes per a indicar que estic citant. Per a evitar confusió, he reservat els signes «...» per a Pla, i per a la resta utilitzo les cometes convencionals.

Pla va dir moltíssimes més coses que aquelles a les quals jo faig referència. Llegiu-lo. El text que segueix és solament una introducció sobre la seva concepció de l'economia.

INTRODUCCIÓ

“Era impossible que (Pla) no fos materialista, ell, i que no ho fossin o no ho delatessin els seus escrits.” “El món, la vida de l'home, la realitat sencera, tal com Pla els veu, no són més que matèria, contingències de la matèria, enmig de les quals la raó humana pugna per trobar sentit i profit, i fins i tot més profit que no pas sentit” (Fuster 1,56).

“Un dels aspectes més vivaços del seu materialisme ve donat amb la pertinàcia amb què destaca i valora la trama econòmica de les relacions humanes. Entre home i home sempre hi ha un vincle de diners, expressos i tàcits, recte o esbiaixat” (F,1,59).

“Marx sentia una gran admiració per Balzac —pel catòlic o pseudocatòlic, ultraconservador i legitimista Balzac— perquè el creador de la *Comédie humaine* havia introduït en la novel·la, és a dir en la representació literària del comportament dels homes, el factor diners. L'amor i la divinitat, la valentia i el dolor, el grotesc superficial i l'ergotisme ideològic, han fornint la substància de les biblioteques en forma de versos i prosa. El diner, per contra, hi era hipòcritament omès o només s'hi feia veure per alguna esclatxa lateral. Balzac, aplopètic de lluíssos i de francs —ni que només fos en imaginació—, profanà el tabú. No tingué, ni té encara, gaires seguidors. Els literats de la burgesia han preferit no insistir-hi. No han pogut callar del tot, però tampoc no han volgut sentir o descriure el que veien —i el que patien. Entre nosaltres, Josep Pla és un dels escassos escriptors que posen el dit a la llaga” (F,1,58).

“Pla no enganya: no negligeix mai la constatació del diner, *deus ex machina* de la nostra societat. En té plena consciència, i aquesta consciència irriga tots els seus escrits” (F,1, 58).

“I si la literatura «és el reflex d’una societat determinada en un moment determinat» —o ha de ser-ho—, la literatura de Josep Pla respon noblement a aquest propòsit. La societat hi queda reflectida en un mecanisme que li és clau i motor” (F, 1,59).

La prosa de Pla «està afectada per un creixent respecte per la realitat prodigiosa inesgotable, grollera i màgica» (Pla, *El carrer estret*, p. 8).

Pla no s’oblida mai de la seva condició humana. Per això és es-cèptic o irònic i no s’aparta de la relativitat com a sistema de judici (F,1,56). “El pretès humorisme de Pla és més aviat sàtira, i —com tota sàtira— moralitzant” (F,1, 69). Per a Pla l’objectiu final és el realisme, que «obliga l’escriptor, abans que tot, a fer-se entendre amb la màxima claredat i simplicitat» (F,1, 69).

Ara bé, “Pla no reflecteix ni descriu tota la societat catalana actual: cap escriptor no ho podria fer, això. Només unes zones d’aquesta societat són assequibles a la seva experiència, i a elles dedica la seva atenció: la seva atenció preferent” (F, 1,75).

PLA PAGÈS

Pla és un pagès, un *kúlak* (‘petit propietari rural’), com el definí Joan Fuster. Això marcarà decisivament, segons Lluch (1972) i Castellet (1978), la seva concepció de l’economia. Un *kúlak* és contrari en certa manera a la burgesia i al capitalisme: «el règim capitalista és un règim desordenat, irracional, caòtic» (1,141), però tanmateix l’ha d’acceptar: «en deduíu la necessitat de substituir aquest sistema per algun altre sistema elaborat apriorísticament?» (1,142).

El *kúlak* Pla és incompatible amb els improductius que sovint prenen forma de buròcrates, polítics, banquers, monopolistes o ter-

ratiments, per la mateixa raó que un pastor no es pot avenir amb el llop que li vol fotre les ovelles.

El *kúlak* és conservador perquè té una major aversió al risc per dues causes que van lligades: en primer lloc, té una propietat que no pot perdre perquè és la base de la seva sustentació i, en segon lloc, té un coneixement molt exacte del que la terra pot donar de si. A l'extrem oposat, un aventurer sempre té la percepció que se'n pot sortir, encara que sovint el que passa és que no sap prou bé on va ni què l'espera. Si, a més, l'aventurer té poc a perdre, l'atreviment serà absolut.

El *kúlak* estarà a favor de l'individualisme, de la propietat privada, el treball, de l'esforç, la feina ben feta, la tecnologia quan sigui útil, el progrés... És en aquests aspectes i les seves possibles combinacions que descansa la seva eventual aliança amb la burgesia i el capitalisme.

Un llibre de la seva obra completa està dedicat als pagesos.

EL LIDERATGE SOCIAL DE CAMBÓ

Un referent inevitable en la concepció econòmica de Pla és Francesc Cambó, que després de la mort de Prat de la Riba esdevé líder de la Lliga Regionalista, partit al qual pertanyia Pla. Cambó impressionà Pla, que el considerava llest, preparat i amb una gran eloqüència. Un dels pocs treballs econòmics que Pla li dedica en un article és la col·laboració de Cambó a la "Revue Economique Internationale" de Brussel·les titulat *La démocratisation de bien-être per l'électricité* (43,320) i que Alfons Almendros ha recollit en el llibre *Política econòmica de Francesc Cambó*. En aquesta col·laboració, Cambó pensa que l'electricificació afavoreix tant les classes més modestes com les riques, ja que augmenta conseqüentment el nivell de vida general. Allò que tocava en aquell moment, socialment i econòmicament, era doncs la democratització del benestar que ja era una realitat en els països

civilitzats. Pla, en general favorable als articles econòmics de Cambó, considerarà l'article com una lliçó magistral d'economia.

Un altre punt de contacte entre Pla i Cambó fa referència a la situació alemanya. L'estada de Pla a Alemanya en l'època de la crisi del marc el marcarà per sempre. Aquesta serà l'obsessió que acompanyarà Pla fins a la mort. Per la seva banda, Cambó, també des de la seva perspectiva, vivia el problema, ja que, a més, era amic personal de Reginald McKenna, autor del *rapport* sobre la situació a Alemanya.

A *Tanqueu-los tots plegats!* (43,325), Pla es mostra visceral: «em vaig trobar a Alemanya en l'època de la inflació i de la fantàstica baixa del marc ... Em vaig fer un vestit i unes sabates de primera qualitat, dignes d'un guarda-roba important... El dia que vaig fer la primera emprova, el vestit valia cinquanta duros. Quinze dies després, quan el vaig rebre, en valia trenta. En el moment de pagarlo em costa exactament sis dures... Jugar a la baixa del marc fou una fantàstica immoralitat... Quantes persones, però, tingueren la força de declarar que, efectivament, el joc era brutal? Que jo sàpiga, cap. El joc els sortí bé. Feren muts a la gàbia, i en paus. Només algú s'atrevia a pensar: "Llàstima que això no hagi durat encara un parell d'anys." Hi hagué un altre tipus de senyor: el que jugava a l'alça del marc. Aquest comprava, amb diners bons, maletes de papers de colors acabats de sortir de la impremta, flamants. L'argument d'aquest tipus de senyor era diabòlic: "El marc baixa —deia—. Un dia o altre s'aturarà. Per més baixa que sigui la cotització que toqui, l'Estat alemany, tan seriós, el poble alemany, tan formal, no deixaran de complir llurs obligacions. Per fer que aquest paper, actualment mullat, pugui posaran a treballar, com animals, setze hores al dia, tot l'any. I jo, sense moure'm de casa, veuré com aquest paper [...] va guanyant valor."»

«Aquest senyor s'imaginava tot el poble alemany traient la llengua per la boca, només pel gust que la humanitat contemplés la senzillesa amb què es pot fer un negoci de mil per u. Quan l'Estat alemany prengué la decisió d'anar a la bancarrota legal, els alcistes

es consideraren robats. L'Estat alemany, digueren, ens ha estafat. I els alcistes, per defensar-se, s'associaren. A Madrid es constituí una societat *de tenedores de marcos* [...]. Aquesta societat hauria pogut ser de molta utilitat per als seus socis: els hauria pogut empaperar habitacions, i els *tenedores* haurien pogut fer combinacions de colors damunt les parets de les cases amb els marcs-paper comprats.»

Pla acaba l'article dient que aquests especuladors «els tancaria tots plegats!». En certes ocasions devia ser una sort que a Madrid no llegissin “La Veu de Catalunya”.

Un altre aspecte que va marcar la concepció de l'economia de Pla és el proteccionisme que ell considera com la causa de l'impuls econòmic de Catalunya. El debat entre proteccionisme i lliurecanvisme es vivia en els mitjans de comunicació o en institucions com l'Ateneu i el Cercle Mercantil. A favor del proteccionisme hi havia Joan Güell i Ferrer (1800 - 1872), empresari, creador de la Maquinista i alumne d'Eudald Jaumeandreu (1774 - 1840), frare de l'orde de Sant Agustí que esdevingué el primer professor d'Economia Política de Catalunya. A favor del lliurecanvisme, Laureà de Figuerola (1816 - 1903), també alumne de Jaumeandreu. Cambó era proteccionista i seguia Güell. El debat arribà als anys vint en la joventut de Pla i encara avui és viu en el sentit de si és legítim escombrar cap a casa o si val més deixar fer al mercat. L'ajut als sectors locals s'il·lustra perfectament amb aquella frase, falsa però que ha esdevingut un tòpic, que afirmava que el que era bo per a la General Motors era bo per als Estats Units, i que es podria aplicar actualment a la Compañía Telefónica, empresa protegida per l'Estat en una estratègia orientada a afavorir el que anomenen *campeones nacionales*. En aquells dies a Madrid, però, no tenien gaire clar si el que resultava beneficiós per al tèxtil català els beneficiava a ells.

Pla —*kúlak* i de l'Empordà— es despenjà amb un article el 26 de febrer de 1929 titulat *Els elements de la qüestió surera* (33,356), en què defensa un pla per a augmentar el valor afegit d'aquesta indústria, que, segons Lluch (1972), en aquell moment tenia un cens al Baix

Empordà de 67.000 obrers i 253 empreses. El projecte consistia a produir, vendre i exportar més suro manufacturat i no tant primera matèria de baix valor afegit. Per a fer realitat aquest pla calia coordinar-se amb Portugal, país pobre i amb altres motivacions, i, a més, mobilitzar-ne el capital (els bancs); de manera que es feia necessària la coordinació des de l'Estat. Era un bon pla, però a diferència del que passava en altres països, aquí l'Estat no estava per la feina: «Lluitant amb els mètodes dels països del capitalisme modern, en els quals la vida industrial i comercial no és més que la plataforma de la finança, el nostre país, que té una economia gairebé preromana, quedarà sempre arraconat» (43,358).

Com que Pla no acostuma a citar les fonts, cal deduir de qui va poder aprendre veient amb qui es va relacionar i d'on sortia el pensament econòmic en cada moment. Cambó exerceix influència directa i també indirecta a través de tota l'organització que cohesiona; serà ministre de Foment (1918) i Hisenda (1921) i arrossegà col·laboradors i assessors que influiran en l'opinió general. Tenim Rafael Vehils, que col·labora en el projecte d'ordenació bancària de Cambó; Miquel Vidal i Guardiola, que fou director de la revista "Economia i Finances", en la qual col·laboren Joan Ventosa i Calvell, Pere Coromines, Xavier Ribó, Andreu Bausili, Romà Perpinyà, Jaume Alzina, Manuel Raventós, Josep A. Vandellòs, Joan Sardà...

Segons alguna biografia de Joan Sardà, Tallada, Vidal Guardiola, o Raventós, tingueren molta influència en la seva orientació cap a l'economia. Així, els mateixos que influïren l'orientació de Sardà probablement van poder influir en la concepció econòmica de Pla, en particular ell cita Tallada (41,709) i Manuel Raventós (10,259).

En canvi, no hi ha cap referència en la seva obra completa a Josep A. Vandellòs, que és de l'Empordà i només dos anys més jove que Pla, de manera que van haver de coincidir a la Facultat de Dret. I, a més, Vandellòs publicà articles a "La Publicitat" amb el pseudònim de *Metrios*. A part, Vandellòs, com Tallada, tracta el tema monetari pel

qual Pla té obsessió: «El preu del diner és el fonament de la moral pràctica, que és l'única que existeix» (17,373).

JOAN SARDÀ

Joan Sardà és un dels referents reconeguts per Josep Pla, a qui no solament admirava, sinó que el tenia literalment sobre un pedestal. Joan Sardà era l'home al qual se li havia de fer cas per anar bé, perquè sabia com manegar correctament això de la moneda. Amb Joan Sardà es col·loca físicament davant l'edifici de la Reserva Federal i Sardà li explica que allò és el quart poder.

«Jo estic molt agraït a Joan Sardà. Un dia em passejava amb ell per les avingudes de Washington, DC, capital dels Estats Units. En un moment determinat, s'aturà i assenyalant amb el dit m'assenyalà un edifici important.

—En aquest edifici —em digué— hi ha el quart poder dels Estats Units.

—Jo em pensava que només n'hi havia tres.

—No. N'hi ha quatre.

—I què hi ha en aquest edifici?

—El Federal Reserve Board.

—Voleu dir que això...

Li vaig ensenyar un dels bitllets que portava a la cartera.

—Això mateix —em contestà—. És el Tresor americà. En aquest edifici que, per cert, no és gaire bonic, en aquesta ciutat, hi ha molts edificis fets per arquitectes alemanys neoclàssics, hi ha la riquesa i la vida dels Estats Units. Compreneu que...

—Voleu dir que a un país que té aquesta moneda, de tants anys la mateixa, ja li podeu fotre un nus a la cua.

—Exacte. I aquesta és la veritat. Als Estats Units hi ha quatre poders suprems: l'Executiu, o sigui el president amb el Consell de Ministres que presideix; el Legislatiu, compost del Congrés i del

Senat: el Judicial, o sigui l'Alt Tribunal de Justícia, i el quart, que resideix en aquest palau i que s'anomena *Federal Reserve Board*.

—Aquesta oficina, de què es parla tan poc, està al nivell de les altres?

—En la realitat hi està. Està per sobre de tots els Estat Federals Americans. És la que controla moneda del país, la que dóna i rep, la que cobra i paga.

—Moltes gràcies.

Ho repeteixo. Estic molt agraït al senyor Joan Sardà, que és un monetarista molt important» (35. 165).

Tot i que Sardà és molt tècnic i la seva obra no es presta a la divulgació, Pla arriba a tractar un dels seus treballs sobre la República i el Banc d'Espanya (A, 388) en el qual es torna a desfer en elogis: «Senyor Sardà, el seu estudi és prodigiós, impressionant (A,387).»

L'any 1960 publica un article titulat *Els pronòstics exactes de Joan Sardà (Articles amb cua)*, en què valora el pronòstic de Joan Sardà segons el qual en el futur tot haviem de ser cotxes. Home, amb tots els respectes per Joan Sardà, a qui li poden interessar les seves previsions en matèria automobilística?

La concepció monetària en l'obra de Pla ha estat analitzada per Luis M. Linde, alt funcionari de l'Estat que ha ocupat moltíssims càrrecs públics i que fou un dels directors generals del Banc d'Espanya i director executiu pel *cupo* espanyol del Banc Interamericà de Desenvolupament —i que comença el seu interès per Pla amb un treball titulat *Pla, Cataluña, España o el guardián de las ruinas*. Linde considera que Pla, en la matèria monetària, comet errors o té confusions, si bé no tenen importància perquè el que interessa a Pla és el significat històric o polític del desordre monetari i, en relació amb això, no s'equivoca. Tanmateix, quins són els errors? Per exemple, Pla diu, en el seu estil, «l'abundància de bancs significa que hi ha una enorme quantitat de bitllets en circulació —o sigui, misèria. Aquests darrers anys hem vist com l'Estat donava diners a paletades i com es produïa una inflació fabulosa», i Linde dóna a Pla un aprovat: “la

relación entre dar dinero a paletadas y la inflación es totalmente correcta”; i un suspens: “*la relación entre abundancia de bancos y la abundancia de billetes en circulación es errónea*”. Si Linde, que té la informació, ho diu, deu ser cert que no hi ha una relació entre abundància de diner i abundància de bancs, però Linde no pot afirmar tampoc que sigui fals que l’abundància de diner pugui acabar derivant en un excés d’establiments bancaris. Abans de la crisi de 2008, em comentava un directiu d’una caixa que tenien oficines que només feien tres (miserables) operacions hipotecàries mensuals! I què passarà ara amb la crisi? Doncs que aquestes oficines hauran de tancar. Ja estan tancant, és un fet. Malgrat això, el nombre d’establiments dependrà de molts factors més? Segur que sí.

La feina de Pla no és fer models teòrics, sinó constatar realitats. I tot i que el tema és extraordinàriament enrevessat («la moneda és una creació humana que sovint escapa de les mans de l’home» (35.565)), no anava tan errat. Amb l’experiència recent del 2008 comprovem que les observacions de Pla continuen tenint interès. Potser era intuïtiu, però Pla tenia molt bon nas i tocava de peus a terra.

ELS ECONOMISTES CLÀSSICS

Una altra font de coneixement de l’economia per a Pla és la lectura. Pla fa referència a tres grans economistes: Malthus, Marx i Keynes.

L’any 1966, Pla dedicà un article a Robert Malthus amb motiu de complir-se 200 anys del seu naixement: «el seu nom serà posat en el rengle dels Einstein, Freud, Marx com a grans creadors de l’època que davant els nostres ulls astorats està naixent» (33,475). Avui en dia, efectivament, les idees —la llei— de Malthus sobre el creixement de la població són bàsiques per a la comprensió dels problemes ecològics: en general la necessitat de recursos creix exponencialment, mentre la seva disposició és limitada.

Pla utilitza, aquí també, el seu humorisme: «Les seves idees (de Malthus) han estat flotant a l'aire, no pel que han estat conegudes, sinó pel que han estat refutades. Totes les Esglésies s'hi han dedicat amb afany» (33,472). I defensa Malthus: «“si he aconseguit fer entendre al lector —afirma el reverend (Malthus)— la tendència principal d'aquest llibre, s'adonarà que si jo recomano no engendrar més criatures de les que el país pot mantenir és precisament perquè puguin ser més ben alimentats els que neixen”» (33,473). I afirma Pla: «el vertader malthusianisme, però, és en aquestes ratlles i el seu sentit és compartit avui, a tot arreu, per milions i milions d'éssers humans», «els números sempre són avorrits, però en aquest cas són indispensables»... «És possible considerar davant d'aquests guarismes que la posició de Malthus és escandalosa, utòpica o irrisòria?»

I sobre Marx?: «Marx nasqué d'un banquer jueu alemany ric. Instal·lat a Londres no feu cap revolució: simplement l'escriví. L'escriví a la magnífica biblioteca del British Museum» (35,426). «En els meus anys d'avidesa de lectura... vaig llegir *El capital* del cèlebre Karl Marx. El vaig llegir en els nombrosos volums que conté la traducció francesa de l'obra...» (35,297). «Se sol afirmar —i això ho he llegit i sentit dir a molts comentaristes— que *El capital* és un llibre d'un tedi, d'una llauna absolutament sorprenents en una obra que té tanta fama i el nom de la qual és tan repetit. Al meu modest entendre aquesta afirmació no és totalment veritat... els dos o tres primers volums em semblaren d'un gran interès: són els que tracten de la formació del capital i de la tendència que té aquesta mercaderia a concentrar-se o acumular-se sobre uns determinats negocis concrets i dirigits per unes persones que no tenen la menor idea de la moral i es dediquen a explotar el valor del treball, o sigui als obrers... Hi ha en *El capital* de Marx una altra cosa d'un gran interès: són les notes a peu de plana, dedicades a fer petits retrats dels grans capitalistes de l'època... Són retrats terriblement polèmics, literalment explosius...» (35,288).

«I el que potser m'impresionà més del llibre fou constatar que Marx no dedicués una sola ratlla al fenomen de la inflació i en definitiva al fenomen de la moneda, del preu de la moneda que és gairebé segur que és etern... Un llibre que es titula *El capital*, que és dedicat íntegrament al capital, que tracta, amb el més gran detall de totes les formes que pot adoptar aquesta mercaderia, no dedica ni una ratlla a la moneda. On som? Hem entrat en el fetitxisme i en el fanatisme o en la demència pura i simple?» (35,299).

«Marx s'equivocà de fons. La meua experiència em porta a creure que, en tots els països consolidats, la gent vol ésser rica i que la pobresa li fa un fàstic terrible. Ara, aquesta tendència, en realitzar-se, no és mai la mateixa. En la naturalesa, la desigualtat és d'una profunditat insondable, fabulosa, indescriptible» (35,300).

Tanmateix, «Marx s'ha de llegir, siguin quins siguin els prejudicis personals i inevitables que hom tingui» (35,431)..

Una altra obra de Marx és *La revolución española —1868-1873*, traduïda per Andreu Nin. En aquesta obra Marx justifica el carlisme: «*El carlismo no es puro movimiento dinástico y regresivo, como se empeñaron en decir y mentir los bien pagados historiadores liberales. Es un movimiento libre y popular en defensa de tradiciones, mucho más liberales y regionalistas que el absorbente liberalismo oficial. Papanatas que copiaban la revolución francesa... El tradicionalismo carlista tenía unas bases auténticamente populares... en tanto que el liberalismo estaba encarnado en el militarismo, el capitalismo, la aristocracia latifundista...* Aquest text de Marx és exacte» (35,431).

«És extraordinari l'efecte que tingué Karl Marx, que és considerat el revolucionari número u d'aquesta època, per a Balzac, que fou l'escriptor francès més monàrquic, reaccionari i conservador del seu temps i del qual han quedat quatre o cinc novel·les absolutament admirables. És una admiració comprensible. Com es pot arribar a alguna forma de transformació humana sense conèixer la naturalesa dels homes i de les dones? Sobre aquesta naturalesa Balzac en sabia molt. Que la idea que tenia de Marx de la burgesia prové, en gran part, de Balzac, és innegable» (35,464).

El tercer gran economista de referència és John M. Keynes. «Keynes considerà la lectura del *Capital* de Marx com a supèrflua i innecessària» (33,286). «Keynes cregué que l'home no ha nascut ni per a ser pobre ni per a ser un desocupat» (33,288).

I, abans de seguir, un aclariment. Josep M. Castellet (1978) es pregunta per la concepció econòmica de Pla amb l'ajut de les aportacions de Joan Fuster (1965) i Ernest Lluch (1972). I sobre la qüestió haurem de respectar el parer de Pla que és keynesià *sui generis*. Pla està d'acord amb Keynes i a més considera que amb ell s'obre una nova etapa.

Pla dedica a Keynes un assaig l'any 1955. Molt abans hauria tingut notícia de Keynes. Ja l'any 1926, Joan Crexells havia fet referència a J.M. Keynes en diversos articles a "La Publicitat". L'any 1931 Germà Bernàcer (1883 - 1965) escrivia sobre la teoria monetària de Keynes a la revista "Economia i Finances", que estava en l'òrbita de Cambó. Pla havia estat a Anglaterra, on possiblement hauria tingut notícia d'aquest economista. A més, Keynes va ser molt conegut per la seva oposició a les condicions imposades a Alemanya per a la reparació de les despeses de guerra en el tractat de Versalles, que explicà en un assaig titulat *Les conseqüències econòmiques de la pau* (1919), «que fou profètic en tots els aspectes» (33,290). «A mesura que anaren passant els anys es veié clarament que el problema de les reparacions esdevenia la clau històrica de l'època» (33,309).

«Però Keynes fou un liberal *sui generis*» (33,288), «sempre considerarà que la llibertat econòmica és tan important com la de pensament, d'expressió o de creença... Per salvar en la mesura del possible la llibertat econòmica... només hi ha un camí: retallar-la una mica per a salvar el que pugui ésser salvat. El dirigisme, essencialment és un mal, però és preferible una mica de dirigisme, sobretot si és intel·ligent i està basat en la realitat econòmica, que la pèrdua total de llibertat devorada pel socialisme d'Estat» (33,298).

«I és que la crisi i el capitalisme clàssic són una mateixa cosa. La idea que el capitalisme clàssic és la prosperitat corregida per les crisis intermitents és falsa. El capitalisme clàssic és la crisi corregida per moments de prosperitat esporàdics, fugaços i inaferrables. Això és el que volgué establir Keynes.» La panacea burgesa vuitcentista «era solament per a quatre gats, amb la misèria de la immensa majoria i, en definitiva, la misèria per a tothom» (33,292). Podia ser de cap més manera en un món dominat per banquers de via estretíssima, amb dues o tres idees arcaïques al cap, interessats només a assenyalar una tendència social separativa? Els banquers, segons Keynes, són esguerrats, paralítics professionals. En el sistema capitalista antic solament hi ha un tipus social més infructuós i estèril que un banquer: és el polític ignorant, temerari, capriciós, dominat per la passió de poder (als Estats Units, diu Pla, Keynes es reconcilia amb els banquers) (33,293).

«Keynes no acceptà mai que els jornals alts fossin la causa de l'atur obrer i que abaixant els salaris es pogués a arribar a col·locació o col·locació plena» (33,303). «Si es vol establir algun progrés al món, s'han de plantejar els problemes econòmics en el pla internacional» (33, 304). «Els escriptors de l'economia clàssica tingueren una visió de la realitat molt estreta. Cregueren que el problema de l'atur d'un país es resol projectant la misèria sobre els altres països. És l'estúpid *vaya yo caliente...*»

«La finalitat d'una economia no consisteix, doncs, a crear una societat que tingui fins i tot resolt el problema de l'atur a base de jornals de misèria, insuficients; consisteix a crear una societat caracteritzada per una demanda efectiva» (33,311).

«Les crisis del capitalisme només es poden obviar mantenint un alt nivell de consum, i això només s'obté defensant la capacitat adquisitiva de la massa» (33,330).

Pla amb Keynes observa el capitalisme com un cavall desbocat: «el capitalisme és indestructible perquè té per fonament l'avarícia» (12,160). «L'avarícia és el fonament de l'estalvi —o sigui, de la civilització. El que senyala la diferència entre el salvatge i el civilitzat

és l'avarícia» (12,161). Però el capitalisme és caos, i llavors arriba Keynes a posar brides al capitalisme: «Fins que Keynes les formulà, els economistes havien aconsellat sempre, en tots els temps, que la base de la societat és l'estalvi i l'avarícia, i la frugalitat en tots els moments. Keynes creu que el consell no sempre és bo i de vegades és fatal. És bo davant d'una inflació. Pot ser un mal consell en una època de depressió» (33,314).

Observi's que aquestes idees són coherents amb la proposta de democratització del benestar que defensava Francesc Cambó l'any 1928 i que admirava Pla.

Els conceptes de Keynes no solament «són la seva sensacional aportació a l'economia política, sinó que forma la clau de la direcció que ha emprès el nou capitalisme, que ha creat prosperitat en l'Europa Occidental, i no diguem als Estats Units i al Canadà, i que, de fet, ha suprimit les possibilitats objectives d'un triomf del comunisme» (33,303).

Però quan apareix la inflació, a Pla li surt el *kúlak* que porta dins: «...aquestes teories de Keynes són inaplicables a aquells països que han instaurat en la base de la seva política econòmica la vagància general progressiva. En aquells països com el nostre, que tenen com a base de la seva economia l'augment del nombre de consumidors i el descens del nombre i de la qualitat dels seus productors, aquestes teories són inservibles. Si no hi ha producció com hi pot haver consum?» (33,307). Això portarà, segons Pla, a un procés inflacionari: «És un procés purament mecànic, a pesar de la tendència a poblar-lo de traïdors de melodrama, intermediaris i comerciants lladres i, en general, de persones poc morigenades i malignes» (33,307).

La concepció de Sardà sobre l'economia i el keynesianisme va evolucionar, i amb la d'ell també, possiblement, la de Pla. Si Sardà hagués viscut més anys hauria continuat evolucionant. I Keynes igual. Això és obvi, però serveix per a destacar, altre cop, la diferència entre un teòric de l'economia i un periodista. El que ha escrit Pla

està bé i continua estant bé, precisament perquè no fa una teoria sinó que observa uns fets essencials.

Amb la crisi del petroli, els economistes van descobrir el perill que el Leviatan tingués vida pròpia i amb la crisi del 2008 van veure que els banquers poden ser uns “esguerrats, paralítics professionals”. Això que deia en Pla!

ALTRES HOMENOTS I HUMANETS

L'interès de Pla per l'economia fa particularment rellevant, als efectes d'aquest treball, la seva relació amb determinats personatges. El primer homenot a considerar és Joan Crexells, que entra en el món de l'economia per sorpresa de Pla.

De tota aquella colla de Pla, Joan Crexells «era potser el més cultivat, el més complet» (Pla, 1958, p.169). Joan Crexells, amb vint-i-quatre anys, tenia una vocació filosòfica que feia admirar Unamuno. Havia traduït Plató.

«Sempre vaig suposar que Crexells acabaria essent professor d'Universitat», però no, s'afecionà al periodisme i en particular al periodisme econòmic. «De fet s'afecionà tant a la professió, que ens ha deixat entre l'acabament de la Primera Guerra Mundial i l'any de la seva mort, un dels millors trossos de periodisme que a Barcelona es portaven a cap. Em refereixo principalment als seus articles que firmava *Observer* i publicava a “La Publicitat” sobre economia, sociologia i finances. ... Fou el primer que féu referència a l'escola econòmica de Cambridge (a Pigou, a Marshall, a J.M. Keynes) i a l'Escola d'Estocolm sobre la moneda. I a més coneixia la pràctica microscòpica de l'economia perquè en definitiva ell era botiguer» (Pla, 1958, p.178).

Un altre homenot econòmic de Pla fou Jaume Vicens Vives (1910 - 1960). «Degué ser vers l'any 1950 que vaig entrar en relació amb Jaume Vicens. M'impressionà de seguida com un espectacle vital.

Era un home d'una gran activitat, perfectament calmosa i equilibrada. Feia marxar amb una presència directíssima una considerable editorial» (16,114).

«Vicens dedicà els millors anys de la seva vida d'historiador a crear una escola d'autèntica història econòmica. És el primer historiador d'aquest país —i en general el primer de tota la península— que donà al factor econòmic tota la importància que té» (16,105). «L'entrada del factor economicosocial en l'esquema tradicional històric donà a Vicens el convenciment que aquesta concepció era la més genèrica, la que implicava la valoració de més elements humans en el procés de la història... Per a ell la història era la història de la vida, un reflex autèntic de la vida i el reconeixement en el procés històric de la transcendència del factor economicosocial implicava no pas l'exclusió, sinó la valoració de tots aquests altres punts de vista» (la història-batalla, història d'idees, història cultural...) (16,110). «En tota la seva actuació el pensament és el factor decisiu» (16,124).

«Vicens ajudava tothom, servia tothom, ho impulsava tot —totes les publicacions del seu cercle, llibres, assaigs, articles, estudis, que s'havien emprès amb l'interès que és de suposar» (16, 115). «Tota la seva activitat consistí a treure la joventut del marasme morbós, vidriós, estèril en què es trobava i desplaçar-la cap a l'acció —cap a formes d'acció possibles, perfectament meditades, eficients, si voleu modestes, però indispensables cap a tota futura preparació» (16,123).

Vicens Vives transmeté energia al mateix Pla.

És de destacar, dins de les persones que Pla tractava en l'àmbit de l'economia, Manuel Ortínez (1920 - 1997), també amb un component polític en un entorn marcat per la dictadura. Ortínez provenia del tèxtil i tenia la plataforma en el gremi de cotoners. Va ser qui va proposar adquirir una seu —La Casa del Cotó a la Gran Via de Barcelona—, participar en un diari —“El Correo Catalán”—, i en un Banc —el Banc Industrial de Catalunya, del qual fou el primer director general. Ortínez i Pla foren molt amics i tingueren una ter-

túlia a la qual assistien Joan Sardà, Fabià Estapé, Manel Ballbé, Jordi Nadal, Joaquim Maluquer, Armand Carabén, Joan Fuster i Manuel Ibáñez Escofet (Ortínez, 1993).

Al segle XIX, els periòdics, els pensadors, els escriptors s'ocupaven de l'economia que formava part de la realitat diària. A Pla li hauria agradat conèixer millor determinada gent del segle XIX, com Joan Mañé i Flaquer i Miquel del Sants Oliver, directors i impulsors del "Diario de Barcelona" i "La Vanguardia", respectivament (12, 287 i 288), que, segons ell, tenien un bon coneixement de l'economia. Joan Mañé i Flaquer va arribar a publicar un llibre l'any 1859 titulat *La Bolsa: sus leyes, sus secretos y sus peligros*. També Pla dedicà un article a Evarist Arnús (A, 247), financer de la Barcelona de l'època de la febre d'or, novel·lada per Narcís Oller, la qual cosa Pla celebra («el senyor Oller va descriure el seu temps i per això dura», A, 248).

LA RIQUESA

Les idees de Pla sobre com es crea la riquesa són encertades i plenament vigents en l'actualitat. Pla es pregunta com fer diner i com mantenir aquests diners: «El profit, això és l'important en la vida... Una societat vertaderament pròspera i rica només es pot basar en una situació de profit permanent» (33,314). El profit, tanmateix, es pot obtenir generant riquesa o bé apropiant-se de les rendes dels altres.

Respecte a la generació de riquesa: «El profit també està íntimament relacionat amb la sagacitat i la qualitat de les inversions. Les inversions equivocades, basades en l'amor propi, de vegades en el patriotisme cridaner o en la ignorància, poden ser una pèrdua seca, total i definitiva, la dilapidació de grans quantitats d'esforç i de temps. El problema de les inversions és, doncs, delicadíssim» (33,315).

«Les fortunes es fan generalment per l'acumulació d'un negoci ben plantejat» (24,128). I quines qualitats es necessiten per a plante-

jar bé un negoci? Doncs intervé «la diligència, els coneixements, la informació, la sagacitat de l'element personal encarregat de la seva gerència» (24,161).

I l'ètica? Importantíssima. Un exemple el tenim en el panegíric que dedica a Francesc Moragas, segons el qual fou un home d'acció, pràctic, d'una intel·ligència oportuna i poc aparatosa, esportista, d'unes conviccions clares, ètic, bondadós i catalanista que impulsà enormement l'estalvi de Catalunya, recuperà l'estalvi de la Vall d'Aran, salvà el petit estalvi mallorquí i realitzà moltes obres benèfiques.

«L'orgull de La Caixa el tenia, això sí. Els millors locals, la millor organització, les millors infermeres, les millors instal·lacions, eren les de La Caixa.» En una placa per a celebrar els 25 anys «...li posaren un elogi dit amb una precisió poc habitual en aquesta mena d'homenatges oficials: s'hi parla de *la eficaz bondad d'en Moragas*» (43,610).

Observi's que els capitans d'empresa de Pla són homes d'acció que per a navegar necessiten qualitats (coneixements, informació, intel·ligència...), però en cap cas són homes d'observació. La conversa de Pla amb un banquer és fonamental:

«—Tindria l'amabilitat de descriure'm una manera concreta i eficient de fer diners?

—No en conec cap de concreta i eficient. Enriquir-se és una activitat inconscient. És una activitat merament empírica que no obeeix a cap principi ni a cap llei. Si vostè hagués nascut per a ésser ric ja no m'hauria fet aquesta pregunta...

—I per què?

—Perquè l'adquisició d'una fortuna no es raona, es fa simplement.

—Així, profetitza la meva pobresa...

—La profetitzo, *hélas*, totalment» (24,168).

En un hipotètic manual de navegació per a capitans d'empresa, hi inclouríem, en positiu, les qualitats del coneixement, informació, principis clars, intel·ligència, sagacitat, bondat etc. I en negatiu, com

a vicis, la creació de diner, el monopoli (especulació) i la corrupció, d'acord amb el que Pla condemnava.

Els procediments per a apropiar-se de la riquesa d'altri es basen en aquests vicis que acostumen a anar acompanyats de la confusió. El sistema financer, quan es crea diner, calla; el monopolista sol fer veure que és una empresa dinàmica i competitiva i el corrupte vol passar per just.

La generació de riquesa necessita un sistema financer i un sector públic que doni suport a l'empresa i no la dificulti. Pla és molt crític amb tots dos, però, evidentment, aspira al fet que això sigui possible.

«... retornar pel camí de la banca privada és sa i positiu. La banca privada no pot ésser un simple intermediari entre l'estalvi dels seus dipositants i les inversions que realitzen organismes estatals o para-estatals. La banca privada ha de tornar a les seves funcions naturals de foment de la inversió privada. D'aquesta manera podria tornar l'eficiència que tingué en altres èpoques en què es mostrà capaç de finançar l'economia mundial del dinou i la primera fase de la industrialització. Però per això s'ha de superar l'etapa de paràlisi professional que encara existeix en alguns països» (33, 315). D'aquí s'ha d'agafar la idea; el sistema financer, en conjunt, ha de prestar una gran varietat de serveis i un d'aquests serveis importants és la canalització de capital cap a la iniciativa empresarial.

Però, bé, poc convençut estava Pla amb la banca. Dues vegades en la seva obra fa servir, sense esmentar la font, com és habitual, una frase de Mark Twain en què compara els banquers amb aquells que et proporcionen un paraigua quan fa sol: «Els banquers tenen tendència a deixar un paraigües quan fa un sol esplèndid, quan són inservibles...» (36,190). L'altra citació és l'episodi d'una tertúlia de cafè al *Quadern gris* (1,141).

I la Borsa? No en parla gaire, o gens, si tenim en compte la punta que es pot treure d'aquest tema. Quan tracta de la Borsa no ho fa considerant-la com un instrument per a finançar les empreses, sinó

des del vessant del rendista, que és el qui viu (o potser mor) de renda. I, des del meu punt de vista, diu una cosa interessantíssima: «Com administrar una fortuna, doncs? Quan en l'època dita normal hom feia aquesta pregunta a un expert —en la hipòtesi que existeixin aquesta classe d'experts—, us solia dir: “Compri una mica de tot: uns valors de renda, uns valors industrials, una casa a Barcelona, una finca rústica, que, encara que doni poc, un dia o altre pot servir...” Aquest era el consell de l'eclecticisme, del repòs, de la prudència, el consell de les compensacions. Ja se sap que quan baixa el preu del diner, puja el preu de les sabates i dels ous ferrats i que, quan baixen els valors de renda, puguen els valors industrials, que el preu de la terra segueix el preu de l'or. Això ho saben les criatures de bolquers i els borsistes, malgrat que aquests senyors són d'un maquiavel·lisme tan repatani que es veu de seguida que només diuen el que els convé» (24,170)... «És clar, però, que, malgrat aquestes sàvies i prudents consideracions, de l'establiment de compensacions racionals, hom pot quedar pelat com aquell que menja un préssec. De vegades tenir moltes coses al cap produeix el mateix efecte que no tenir-hi res. De vegades, a força de mirar, hom acaba per no veure-hi gens» (24,171).

Aquesta estratègia de fer una cistella per a minimitzar el risc respon a la concepció dominant en el camp de les finances, i ha estat construïda per economistes de tant renom com Modigliani, Markowitz, Muller, Sharpe, ... A mi em sembla bé, o millor dit, comprenc, que els inversors passius, mers espectadors del que passa, reparteixin els seus diners en cistelles de valors tal com recomanen aquests economistes; però quan l'inversor és actiu, i per tant s'implica en el projecte, jo sóc del mateix parer que Pla i que l'inversor Warren Buffet (1991) quan afirma que “és un error pensar que es limita el risc escampant capital entre empreses que es coneixen poc i no es té cap raó per a confiar-hi..., el coneixement i l'experiència estan definitivament limitats i rarament hom pot conèixer més de dues o tres empreses”; i, per aquesta raó, coincideixo amb l'estratègia que manifestava Keynes (1934): “estic més i més convençut que el

millor mètode d'invertir és col·locar grans sumes en empreses que hom creu conèixer i que confia en la seva direcció”.

En el tema de la inversió, Josep Pla fila prim, i jo no he sigut capaç de trobar on es va poder inspirar. Benjamin Graham, un *gurú* de Wall Street, que és el referent teòric de Warren Buffet, publicà l'any 1949 un treball sobre inversió titulat *L'inversor intel·ligent*, que encara avui s'està reeditant. Tal inversor intel·ligent tenia totes aquestes qualitats apuntades per Pla: coneixement, informació, intel·ligència, sagacitat... Encara que això de Wall Street quedi lluny de l'Empordà, Pla corria per allà l'any 1955 i economistes que parlin extraordinàriament clar, com a Pla li agradava, i més en l'àmbit de les finances, n'hi ha pocs. Allà va el dubte.

EL LEVIATAN

Amb el sector públic, a Pla li passa com amb la banca, que veu necessari que existeixi i que sigui eficient, però la falsificació de diner, el monopoli i la corrupció poden ser fàcilment l'origen del control. Els monopolis, per a Pla, són els components clau de l'economia dirigida, on les regles del joc no depenen del mercat, sinó de la política, encara que sigui una política de poca volada —de la policia, del fisc i de les influències als despatxos de l'Administració que vigila i, suposadament, ho controla tot.

Per a Pla —*kúlak*—, el sector públic (la cosa pública) és un potencial enemic perquè pot anar contra els interessos individuals. Sector Públic és sinònim d'impostos. Tanmateix, entén que pot ser acceptable: «en els països consolidats i positius la política és el mètode que s'ha trobat per a què la immensa majoria de la gent es tregui de sobre les dificultats de la vida en comú, que són immenses» (35,204).

En l'extrem oposat a països consolidats, hi havia el comunisme, que també anomena socialisme d'Estat, que és la negació de l'individualisme. Pla considera que el sistema capitalista es basa en

l'individualisme i en tots els defectes que pugui tenir la naturalesa humana. En aquest punt, podria aparèixer un estol de moralistes econòmics i dir allò que *el sistema capitalista, tanmateix, canalitza aquest individualisme cap a la generació de riquesa i el bé comú*, però Pla no ho creu, això; es planta abans. Ell, que és l'autor de la Teoria de la Propina, segons la qual, fora de l'excepcional propina, estem en el pitjor dels mons possibles i que en el curs de la vida succeeixen les coses pitjors que són les inherents a l'animalitat humana, el capitalisme és dolent i punt; el que passa és que no es pot inventar un altre sistema econòmic sense que doni l'esquena a la naturalesa humana. Per això afirma respecte a Rússia: «Han cregut que podien vèncer la moneda amb la justícia, la felicitat general progressiva i altres col·lonades abstractes que no han creat més que la misèria universal» (35,294). I, parlant de Keynes, afirma: «la llibertat econòmica està amenaçada pel despotisme del socialisme d'Estat, pel dirigisme del Leviatan» (33,288).

El que sí que hi ha per a Pla és la possibilitat de la propina. Per exemple, Keynes fou una propina. Per a Pla, la recuperació econòmica durant la postguerra no hauria estat igual sense les idees de Keynes.

En qualsevol cas, la “cosa pública” existeix. I com funciona? Doncs l'any 1929, la Fundació Patxot de Barcelona organitzà un concurs per a premiar el millor treball de dret públic, que Pla qualificà d'idealista: «el dret públic ha estat sempre la llei del vencedor i la raó de l'Estat més o menys embolcallada en el galimaties dels juristes. Com és possible imaginar que un vencedor es limiti a si mateix per raons altres que les de la pura conveniència?» (43,344).

I això de vèncer, com es fa? Doncs consisteix en tot allò que explica Maquiavel, a qui Pla dedica un assaig (A,360). «En els països de gran ambició, la lectura d'*Il Principe*, naturalment, amb altres noms, constitueix el nervi de l'educació pública. En els que pretenen tenir-ne, haurien de fer el mateix» (A,369).

El motor de la política és l'ambició: «L'essència de la política és l'oligarquia, i, com totes les coses positives d'aquest món, l'oligarquia ha de saber actuar amb cura, amb prudència, amb correcció i calma.

Tot polític és un oligarca poc o molt dissimulat, però que en aquest món on cada dia hi ha més moral, és a dir, més racionalisme i més matemàtiques [...], els mètodes oligàrquics han de ser atribuïts al contrari» (26,84).

Dit això, *Il Principe* de Pla ha de ser algú a favor de la generació de riquesa i a la vegada del progrés. «L'ascensió social és l'essència de tot el que pot tenir de vivacitat l'economia» (12,54).

Comentant la figura de Duran Farell («Duran és l'autèntic creador de la indústria, de la més alta industrialització del país» (35,135)), destaca la seva memòria i coneixement, teòric i pràctic, de la ciència moderna, i després de comentar alguns dels seus projectes (nuclear de Vandellòs, Pla de la Ribera, La Maquinista, Hidroelèctrica de Catalunya, abastament d'aigua de Barcelona, Gas Natural...), no tots reeixits, insisteix en la seva expressivitat davant els accionistes, els algerians, davant dels governs del general Franco adversos als interessos de Catalunya, i, al final, li acaba recomanant que es dediqui a la política.

En una altra ocasió, va arribar a prendre la iniciativa d'escriure una carta a Josep Tarradellas recomanant-li Manuel Ortínez com a conseller del seu govern: «Jo preferiré sempre una Catalunya dirigida pels nostres industrials i comerciants amb tots els seus defectes, que dirigida per buròcrates ineptes i socialistes, propugnadors de falses estadístiques. Jo sóc partidari de l'individualisme —factor de tota economia possible— ...» (12,541).

Es pot considerar que hi ha una aparent contradicció entre “necessitat d'una oligarquia” com a motor del sector públic, i la condemna dels monopolis i el dirigisme polític. Tanmateix comparant, en concret, allò que Pla aprova (proteccionisme en el seu moment, enfortiment i dinamització de la indústria, urbanisme i millora de les ciutats...) amb allò que condemna (estraperlo, monopoli, latifundisme...), la diferència està molt clara: en el primer cas hi ha una generació de riquesa que beneficia el conjunt de la societat, mentre que en el segon cas hi ha una captació de riquesa d'un sector en detriment de la resta. Pla també associa la generació de riquesa amb la democràcia i l'apropiació de la riquesa aliena amb la dictadura.

LA RODA DE LA FORTUNA

Fins aquí hem presentat la part racionalitzable del realisme de Pla: fets, observacions, raonaments que es poden encaixar en una determinada concepció teòrica. Però hi ha també un component d'aquest realisme que no és encaixable. En la vida intervé la il·lusió, la confusió, l'atzar, la complexitat que fa que no sempre de la informació, dels fets, se'n pugui obtenir tot el coneixement que voldríem. Pla n'és molt conscient:

«El treball que és utilíssim per a guanyar diners mai ha estat una condició *sine qua non* per a collir-los. El diner, com la gràcia, la bellesa, la salut, com la intel·ligència, com la sensibilitat, com la sort, com l'encaix, és una probabilitat, obtinguda, és a dir: és un misteri, o un miracle si ho prefereixen.

«En totes les professions, en totes les situacions, en totes les activitats, en totes les èpoques, hi ha hagut persones que han estat ben vistes pel diner, com n'hi ha hagut que han estat ben vistes per les senyores, per la fama, per l'opinió i, fins i tot, per la rifa de Madrid» (24,188).

«De vegades, a còpia de donar cops de cap, el mur es clivella i per l'esclatxa és possible passar al camp dels escollits, que és un camp que fa molta il·lusió a les persones que no el coneixen perquè hom es pensa que s'hi sopa dos cops i s'hi fumen dos cigars alhora, un a cada mà. Les il·lusions s'han de conservar sempre» (24,190).

«Davant d'una situació tan inextricable i confusa, el més prudent, em sembla, és prendre's les coses tal com vénen, sense fer-se mala sang, amb una certa amable filosofia, separant-se una mica dels homes i de la seva parauleria, desfent-se una mica dels mirallets de les coses, per tal d'evitar que pel camí de les humiliacions i de les ofenses hom pugui esdevenir un ressentit» (24,190).

Aquestes observacions de Pla ja es feien a l'antiga Grècia, on Plutó, Déu de la riquesa, era cec, de manera que repartia la riquesa incomprendiblement, tal com explica Pla. Sovint s'ha donat molta importància a l'atzar —la Roda de la Fortuna— amb un biaix a favor dels desaparellats, però l'atzar a seques no explica això dels

tocats per la Fortuna. L'atzar a seques és avui propina i demà catàstrofe. «La vida no deu ésser probablement més que això: un moviment de pèndol entre la catàstrofe i la propina mentre arriba el moment de la parada del pèndol en el centre —que és l'equilibri de la mort» (24,287).

La meua opinió, que actualment, amb el coneixement que tenim sobre la matèria, solament pot ser intuïtiva, és que aquests observadors literaris han estat identificant la complexitat. Tot està interrelacionat. Hi ha aspectes que són irrellevants i, de cop i volta, per interrelació, deixen de ser-ho. Hi ha qui fa diners amb un determinat procediment fins que un dia es lleva i comprova que aquell procediment ha deixat de ser efectiu.

Pla també identifica altres ingredients d'aquest *cocktail* anomenat realitat. A l'article *Ignoramus, ignoratibus* (43,318), Pla afirma que tot-hom explica la batalla segons li convé. I com bé saben els publicitaris: «Tenim una sensibilitat especial, una tendència a confondre la realitat amb l'aparença» (24,457).

A mi em sembla que és aquesta consciència de la complexitat que marca la seva manera literària de fer. En la presentació —quatre paraules— d'*El carrer estret* diu: «En la vida no es produeixen arguments més que per una raríssima casualitat. El fet que el públic cregui que les novel·les han de tenir argument no vol pas dir que en la vida n'hi hagi. Aquesta necessitat del públic és el que demostra que la vida, transportada al pla literari, és una segregació informe, caòtica, d'imatges. La fatiga que produeix aquest caotisme incessant i incompreensible és el que fa desitjar una ordenació, una coherència, encara que sigui artificial, arbitrària i totalment inversemblant. El bosc enerva sempre un xic; el jardí és més intel·ligible i plàcid. La característica de la vida ve donada per una varietat insubornable. Per això parlem sempre d'unitat com d'un paradís perdut en una llunyania tan remota que ens fa inconsolables» (*El carrer estret*, 7 i 8).

EPÍLEG

L'economia en Pla és fonamental i ell, ja sigui gràcies als coneixements adquirits en els seus viatges, les seves lectures, o amb les seves relacions, demostra tenir uns extraordinaris dots d'observació aixecant, en alguns casos, temes universals que apunten cap a la filosofia. El pensament de Pla és coherent i ric i no es pot sintetitzar en una etiqueta. Qualsevol etiqueta respecte a Pla s'ha d'acompanyar d'un *sui generis* que, per tant, caldrà explicar molt.

A més, tal com passa a la seva novel·la *El carrer estret*, anem amb compte: no sempre hi ha argument. Vivim en un món complex i no sabem quina carambola ens pot afectar.

Pla va ser un treballador extraordinari. Va treballar molt i molt bé. Pla no s'enganya, deia Fuster. Potser per a no enganyar-se, la capacitat de treball esdevenia la seva virtut més important. La feina feta a consciència el feia sentir un més en aquest país «on hi ha moltes persones intel·ligents, provinents de la classe que sigui, tant si tenen títol com si no en tenen. És un país pràcticament sense classes, perquè en el terreny humà tot pot succeir» (35,138).

«En els meus primers contactes amb el professor Vicens Vives, aquest senyor em digué que la característica principal de Catalunya és la voluntat d'ésser... Nosaltres, la generació postnoucentista, treballlem i treballarem per augmentar la voluntat d'ésser. Una literatura —en totes les seves formes— és l'esperit d'una llengua. Fondre llengua i poble és donar-li un esperit. És la primera obligació d'un escriptor» (12,577).

NOTA BIBLIOGRÀFICA

El lector interessat en el tema de l'article pot consultar els treballs següents: Lluís Arge-mí (2006), *El pensamiento económico en Cataluña*, dins *Mediterráneo económico* (Ed. Fundación Cajamar, 2006), ps. 167-181; Cristina Badosa (1988), *Índex de l'Obra completa de Josep Pla* (Barcelona, Destino); Francesc Cambó (1876-1936), *Memòries* (Barcelona, Editorial Alpha

S.A., 1981); — (1896-1922), *Política econòmica. Recull, ordenació i notes editorials del Dr. Alfons Almedros* (Barcelona, Editorial Alpha S.A., 1999); Josep M. Castellet (1978), *La economia. Josep Pla o la raz6n narrativa* (Barcelona, Ed. Destino, 1996); Joan Crexells (1925), *Escrips d'economia i finances* (Barcelona, La Magrana, 1998); Josep Fauli (2007), *Josep Pla, el murri despert* (Catalans de Biaix. Editorial Mediterrània, 2007); Joan Fuster (1965), *Notes per a una introducci6 a l'estudi de Josep Pla*. Introducci6 a *El quadern gris* de Josep Pla, *Obra completa* (Ed. Destino, 1983), quarta edici6; Luis M. Linde (2006), *Mercados libres y buena moneda (las ideas liberales de Josep Pla)*, dins *Economia y literatura* (coord. Luis Perdices i Manuel Santos) (Madrid, Editorial del Economista, 2007); Ernest Lluch (1972), *El realismo conservador de Josep Pla*, "Tele/eXpr6s" (22 de febrer de 1972); Jaume Miravittles (1980), *Josep Pla. Gent que he conegut* (Barcelona, Destino, 1979); Manuel Ort6nez (1993), *Josep Pla, una amistat, un mestratge. Una vida entre burgesos. Mem6ries* (Barcelona, Edicions 62); Joaquim M. Perramon (2003), *El m6tode del valor afegit per a l'avaluaci6 dels projectes d'inversi6*, tesi doctoral dirigida per Didac Ram6rez i Sarri6 (Dep. de Matemàtica, Econ6mica, Financera i Actuarial, Universitat de Barcelona). http://www.tesisenxarxa.net/TESIS_UB/AVAILABLE/TDX-0724103-093758//01.JPA_TESIS.pdf; Josep Pla (1942), *Viaje en autob6s* (Barcelona, Destino, 2004); — (1958), *Joan Crexells. Homenots (tercera s6rie)*, dins *Obres completes*, xvi (Barcelona, Editorial Selecta); — (1978), *Entrevista amb Joaqu6n Soler Serrano. TVE. Programa A Fondo*, 8 de desembre de 1978. <http://video.google.es/videoplay?docid=5397429802588120914>; — (1978), *El carrer estret*, tercera edici6 (Barcelona, Destino, 1980); — , *Obres completes* (Barcelona, Destino i Enciclop6dia Catalana): *El quadern gris* (1969, 2004); — , *Obres completes* (Barcelona, Destino): 2. *Aigua de mar* (1972), 3. *Primera volada* (1972), 7. *El meu pa6s* (1974), 8. *Els pagesos* (1975), 10. *Tres biografies* (1981), 12. *Notes disperses* (1981), 15. *Les Illes* (1981), 17. *Retrats de passaport* (1970), 23. *Àlbum de Fontclara* (1972), 24. *Humor, candor* (1973), 26. *Notes per a S6lvia* (1974), 31. *Articles amb cua* (1976), 33. *Passat imperfecte* (1977), 35. *Notes del capvesprol* (1979), 36. *Per passar l'estona* (1979), 41. *Cr6niques parlamentàries (1933-1934)* (1982), 43. *Caps i puntes* (1983), A. *Per acabar* (1992); Valent6 Puig (1998), *Ordre i llibertat. L'home de l'abric* (Barcelona, Destino); Francesc Roca (1996), *El pensament econ6mic català (1900-1970)* (Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona); Jacint Ros Hombravella (1997), *Ahorro con avaricia* (Flor del Viento Ediciones); Joan Sardà (1980), *Una nueva econom6a de mercado* (Papeles del Instituto de Econom6a de Mercado, Uni6n Editorial S.A.); Enric Vila (2009), *El nostre heroi Josep Pla* (Ed. A contravent); Cristina Badosa (1996), *Josep Pla. Biografia del solitari* (Barcelona, Edicions 62); Llu6s Bonada (1991), *L'obra de Josep Pla* (Barcelona, Ed. Emp6ries); Josep Maria Casas6s (1986), *Lli6ons de periodisme en Josep Pla* (Barcelona, Ed. Destino); Josep M. Corredor (1976), *Camb6 vist per Josep Pla*, "Homes i situacions" (Barcelona, Selecta); Arcadi Espada (2005), *Josep Pla* (Barcelona, Ed. Omega); Xavier Febr6s (1990), *Josep Pla. Biografia de l'homenot* (Barcelona, Destino); Lluch (1997), *Votar o no votar Pla*, "La Vanguardia" (24-iv-1997); Valent6 Puig (2000), *Diccionari Pla de literatura* (Barcelona, Destino).